

tasarruflarınızı
değerlendirmek için
size
yol gösterecek ışık

HER YERDE HER ZAMAN

T.C.ZİRAAT BANKASI

olacaktır

HAZİRAN 1969

İÇİNDEKİLER :

Folklorda Kamyon ve Kamyonetler	Ayhan DOĞANÇ (M. A.)
Karadeniz Türkülerinde Ses Değişmeleri (2)	İsmet Z. EYÜBOĞLU
Ali Ufki, Karacaoğlan ve İstanbul	Cahit ÖZTELLİ
Prof. Dr. Rohlf's'in Anketine Cevap	Ahmet ŞENTÜRK
Kitaplar Arasında : "Kul Nesimi"	Doç. Dr. Bedri NOYAN
İstanbul İkinci İlkokullar Arası Folklor Şenliği	Ihsan HİNÇER
Çayda-Çıra Oyunu ve Orijini	Ishak SUNGUROĞLU
Erzurum Atasözleri	Ümrân TANALP
Posof Köylerinde Güreş	Cemender ARSLANOĞLU
Tortum Mânileri	İbrahim BAYBAK
Kandır'a'dan Masallar : Kanbur Köse	Numan KARTAL

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI : 239

KURUŞ : 100

ASIRLIK TECRÜBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
BOL İKRAMİYE
SOSYAL HİZMET

**EMNİYET
SANDIĞI**

(Basın : 60165 - 65)

AKBANK'ta hesabınız
varsa

şansınız
avucunuzun
içindedir

AKBANK

GRİPİN, nezle
başlangıcında birçok
fenalıkları önlemek
bakımından faydalıdır.
GRİPİN, 4 saat
ara ile günde
3 adet alınabilir.

GRİPİN

(Yeni Ajans : 2927 - 67)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 239

HAZİRAN 1969

YIL : 20 — CİLT : 12

Folklorda Kamyon ve Kamyonetler

Yazan : Ayhan DOĞANÇ (M.A.)

Folklorumuzda meslek ve meşgalelerle ilgili araştırmaların yeteri kadar yapılmış olduğunu söyleyemeyiz kanısındayım. Yüzlerce meslek, ve halkın bu meslekler hakkındaki düşünce ve hükümleri, folklorcular için son derece ilginç olsa gerektir. Meslekleri anlatan, eleştiren; hikaye, destan, türkü ve itikatların folklorcular tarafından dikkat ve sabırla bir an evvel derlenip dergi ya da kitaplarda toplanması araştırmacılar için çok faydalı olacaktır.

Son zamanlarda kamyon ve kamyonetlerin üzerine yazılan yağlıboya yazılar ve resimler dikkatimi çekmeğe başladı. Özellikle İstanbulda Hâl Binası ve Atatürk Köprüsüyle Galata Köprüsü arasındaki iş yerleri önünde duran kamyon ve kamyonetlerin şoför mahallinin üstüne rastlayan kısımlarında renk renk yağlıboya, kâh süslü, kâh basit, fakat ekseri majiskül harflerle yazılı kelimeler, cümleler ve resimler gün geçtikçe artmakta ve bir mani şeklini almaktadır. Bu yazıların şoförlerin hissiyatını ve zevkini inikas ettirdiklerinden şüphe edilemez.

Önceleri sadece muhtelif renklerle, bilhassa siyah, mavi ve kırmızıyla büyük harf kullanılarak yazılmış "Maşallah" görürdüm. Arabası ister yeni, ister eski olsun, geçimini onun ve kolunun gücü ile kazanmak isteyen şoför kem gözlerden korunmak için "Maşallah"ı yazdırtıyordu. Gayesi süs değil, fakat işlevseldi. Maşal-

lah pek çok yayılınca, orijinallik arayan şöförler, ve hatta bunu yazan tabelacı - ressamı, başka kelimeler de ilave etmeğe başladılar.

Maşallah'a ilave edilen ilk kelimeler arasında özellikle "Cicim" i gördüm. İlk gördüğüm "Cicim" bir Fargo kamyona yazılmıştı. Sarı zemin üzerine kırmızı bir "maşallah" fırçayla yazılmış, "Cicim" ise altına mavi boyayla ilave edilmişti. Motor kısmının önünde ise "pin-up" cinsinden bir kız resmi bulunuyordu. Kızın iki yanında ise Türk bayrağı ve altında mavi boyayla gene "cicim" yazılmıştı.

30 Temmuz 1968 günü şehir içinde çıktığım bir derleme gezisinde gene "maşallah" serisinden olmak üzere, Hâl Binası önünde duran bir Opel kamyonun üstüne beyaz boyayla, "Maşallah Arabaya" yazılmış olduğunu gördüm (Hal PL 23).

Gene bu "Maşallah" serisinden olmak üzere (34 KC 716 Morris) bir vasıtaya "Maşallah çok beklettin beni, Allah korusun seni." yazılmıştı. (67 AE 288) numaralı kamyonun üzerinde ise solda bir Türk bayrağı ve iri bir "Maşallah" ve küçük harflerle, "Takdir Allahın, Tedbir Şöfürün" yazılmıştı.

Maşallah'lı kamyonların bayraktan sonra en popüler resmi, mavi ya da yeşil göz resmidir. Hepimizin de bildiği gibi, halk bu renk gözleri olanların nazargâh olabileceğini inanmaktadır. Konuştuğum şöförler

de aynı şeyi söylediler. Bu iri ve boyalı gözlerin, mavi nazar boncuklarından daha tesirli olduklarını da ilâve ettiler.

Kelime-i Tevhid'de "Maşallah" lar kadar sevilmekte ve yazılmaktadır. (34 FT 855 ve 16 AR 674) numaralı vasıtalarda, "Maşallah, Dilimden düşmez, Lâilâhe illallah" yazılı olup, (34 KE 886) numaralı arabalardaysa, "Bilmillah" ile şu dörtlük bulunmaktadır :

Sabır selâmet
Sûrat felâket
Garip Hüseyin
Allaha emanet.

Bu dörtlük aynı zamanda araba şoförünün adını da bize bildirmektedir. Trafik kaidelerine yeteri kadar riayet edilmeyen memleketimizde kendini Allah'a emanet etmekten başka çare bulamayan şoförler ancak dua edebilmekte ve ondan medet ummaktadırlar : "Çalıştım bilek zoru, Allahım bizi koru.", "Kalbim imanla dolu, Allahım bizi koru." (34 HR 847 ve 34 AE 458 Ford).

Bu arada, şaka yollu olsa da rekabete çıkan veya sürati seven şoförleri tehdit eden kamyonlar da var : (06 ET 341) numaralı vasıtaya, "Geçme beni, üzerim seni" yazılmış. (55 AE 763 Ford) arabaya, süratli giden şoförlere salık vermek üzere şu kelimeler yazılmış : "Geç geldi desinler, geçmiş olsun demesinler."

Trafığın en kesif olduğu yollarda çalışan şoför yalnızlığı ve gurbeti hissetmekte ve şu satırları arabasına yazdırmaktadır : "İssiz yolların garip yolcusu." Her şeye rağmen yolcularına itimat telkin etmek isteyen şoförler ise uyumadıklarını, "İssiz yolların uyanık yolcusu." diye yazdırıp müşteri kazanmaya bakıyorlar. Bu son cümle (52 AC 028) numaralı vasıtaya yazılmıştı. Kara kara harflerle. Geceyi ima eden bu renge, sarı ay ışığını sembolize eden büyük harflerle yazılı bir "Maşallah" eşlik ediyordu.

Yolun gözde büyümesine, bir türlü bitmediğine inananlar, yahut ta kendilerine öyle gelenler, "Ömür biter, yol bitmez." diye yazdırıyorlar. (34 AF 628) numaralı arabanın sahibi, arabasının perdeliğini üzerinde, "Ömür biter, yol bitmez." yazılı

plastik perdeden yaptırmıştır. (34 KC 396) numaralı vasita ise dört kelime daha ilave etmiş : "Dağda savaş - Düзде yavaş - Ömür biter - Yol bitmez."

Yol ne kadar uzarsa uzasın, bir gün yolculuğun sona erip sevilenlerin yanına, sılaya dönüleceği imanıyla beslenen (58 AC 102) numaralı arabanın şoförü gibiler, şu cümleyi tercih etmektedirler, "Maşallah, Bekle, Allahın izniyle önceceğim." Ama (34 FL 038) in şoförü gibi buldukları yerlerden veya oralarda oturanlardan kaçmak isteyen bir nevi 'escapist'ler "Artık arama beni" cümlesini yazdırmayı arzu etmektedirler.

(34 HT 969) numaralı kamyonun sahibiyse kamyonunu, darda kalan kullarına süratle yardıma koşan 'Hızır'a ve sonra da onu süratinden dolayı jet'e benzetiyor. Desoto kamyonun siyah zeminine şöyle yazılmış olduğunu gördüm : Allah Korusun. Jet Hızır geliyor."

06 EP 859 plâka numaralı minübüs sahibi de "Kader böyle istedi", yazısını münasip görmüş. Kimbilir şoför olmayı belki de hiç istememiştir.

Bu çeşit yazılara ilaveten, memleketini seven ve tanıtmak isteyenler, dahili turizme yardımcı olur diyenler, (50 AF 236) numaralı kamyonun şoförü gibi, "Neşehir - Göremeyi görünüz" neviinden sloganları yazdırmaktadırlar.

Daha göremediğim ve kaydedemediğim bir çok yazının bulunduğunu söylemem lüzumsuzdur. Yazıların yanı sıra, uğur getirsin diye üstüne mavi boncuk koyanlar, plastik çiçeklerle süsleyenler de bulunuyor. Plastik çiçeklerden başka, yağlıboyalı resim çizdirenler de vardır.

Kamyonların ön tarafına yapılmış olan aslan, kaplan ve panter resimleri ve bu hayvanların adları, keza yalnızlığı, gurbeti temsil eden dağ, bayır, göl ve palmiyeler, şoförün olduğu kadar, tabelâci - ressamın da zevk ve hükümlerinin inikâsı olabileceğinden, halk resmiyle uğraşan folklorcular için çok ilginç olabilir kamısında yım.

Bay ve Bayan Cahit Akıncı ve Bay Hüseyin Görür'e verdikleri örneklerden dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Karadeniz Türkülerinde Ses Değişmeleri

— II —

Yazan : İsmet Zeki EYÜBOĞLU

Ayrıca yumurta sözünün yomurta, büyüdü mü sözünün beyudi mi biçiminde söylenmesinden de u ile o'nun, ö ile e'nin değiştikleri görülmektedir.

Karadeniz ağızlarında görülen özelliklerden biri de çekimlerdeki i durumunun dan eki ile anlatılmasıdır. Yalnız bu sürekli, yaygın, boyuna söylenen bir durum değildir. Daha Sürmene, Of yörelerinde aradabir göze çarpmaktadır. Türkülerde çok seyrek bulunur.

Derenun gıyısında
Bir galaylı şişesun
İnsandan,yemek olmaz
Sen yeyilür bişesun

İnsanı yemek, insan yemek yerine insan-
dan yemek deymi kullanılmış. Bunun yanı
şında ise görüldüğü gibi bir şey yerine bişe
sözü kullanılıyor. Burda bir yandan bir'in
r'si, bir yandan da şey'in y'si düşmüştür.

Bu değişmelerin belli bir ses uyumuna
göre olmadığı açıktır. Ses uyumu daha
çok alışlagelen söyleyiş kolaylığı yüzün-
den ortaya çıkıyor.

Ormanda kesdum cami
Acamiyim acami
He gız alusan beni
Eldürurum gocani

Acemi demiyor acami diyor, öteyandan
ise öldürürüm yerine eldürurum diyor. A-
lırsan sözü değişiyor, ı yerini u'ya bırakıp
r'nin düşmesi ile alusan oluveriyor. Çam
sözünün ç'si c'ye dönüyor, k ise g oluyor.
Kız yerine gız dendiği gibi.

Bu yörenin ağzında görülen bir başka
özellik de ey seslenişinin değişip he olma-
sıdır. Ey kız he gız, ey kadın he gari gibi.
He'nin bir başka anlamı daha vardır, o
da evettir. Evet geleceğim yerine he ge-
leceğim, evet yaptım yerine he yabdum
gibi. He'de bir de onaylama anlamı var-
dır. Doğru mu ? he.

He'nin başka birleşimler yaparak anlam
değişiklikleri gösterdiği de olur: öyle mi
yerine he mi deyiminde görüldüğü gibi.
Yapılan iş dolayısıyla bir onaylama bek-
lendiğinde he mi sözü çok kullanıyor. Bu-

gün gidelum he mi ? bu deyim bugün
gidelim mi karşılığıdır.

Ses değişmeleri n harfinin düşmesi ile
de oluyor :

Hayde varu gidelum
Sora ne olur olur
Garalı basmalardan
Meraklı şalvar olur

Burada sonra'nın n'si düşmüş sora ol-
muş, ayrıca varıp sözü de değişerek varu
biçimine girmiştir. Böylece ip ekinin yerini
u alıyor.

Karadeniz türkülerinde ile bağlacı çok-
luk lan yada ilan ekleri ile anlatılmak-
tadır :

Al ipilan orağı
Gel gidelum yaprağa
Ne dedük da darıldı
Komşumuz Mahmud ağa

İpilan sözündeki ilan eki ile anlamında-
dır, ip ile, ipe demektir.

Merekde sari saman
Sarılalum bi zaman
Gelumisun benumlan
Hayde dedüğüm zaman

Benimle, benim ile deymi benumlan bi-
çiminde dile getiriliyor. Bu değişmelerin
yalnız türkülerde görüldüğü sanılmasın,
günlük konuşma dilinde de durum böyle-
dir. Türküler konuşulduğu gibi söylenir.
Karadeniz yöresinin konuşma dili türküler-
deki deyim özelliklerini içermektedir. Bu
durum türkülerle yaşanan olaylar arasın-
daki birlikte, özdeşlikten ileri geliyor.
Türkülerin yukarda da belirtildiği gibi bel-
li birer konusu vardır. Türkü onu söyle-
yenin yaşayışında gerçekten olmuş bir olayı
dile getirir. Ağız değişmelerinin çok
yakın yöre aralarında bile sık sık gö-
rülmesinin ana nedenlerinden biri de bu-
dur. Yaşanmamış bir olay, bir konu üstü-
ne türkü yakıldığı pek görülüyor..

Yıkamalan çıkardum
Mendilimün kirin!
Allah alsun bubani
Biz da birbirini

Yıkamak sözü ile lan eki birleşerek **yıkamakla** yerine **yıkamalan** biçimine giriyor. Yıkamak sözünün sonundaki k sesi düşüyor, yerine **lan** eki geliyor. Bu durum alışlagelen dil kurallarına uymuyor pek. Karadenizin başka yörelerinde bunun **yıkamayla** biçiminde söylendiği de görülmektedir. Bu durum bir takım halk tekerlemelerinde bile sık sık görülmektedir :

Ne yersun Mahmut
Ayrılan gavut

Bu gibi değişimler Karadeniz yörelerinde bir genellik kazanmış durumdadır. Yalnız görülen ayrılık ağzların pek değişik olmalarındadır. Genellikle görülen durum şöyledir :

Şimdiki zaman çekiminde sözün köküne **eyirum, uyirum** gibi ekler gelmekte, birinci çekimi ortaya koymaktadır.

Gelmekten : gel-uyirum
Gitmekten : gid-eyirum
Bilmekten : bil-uyirum
Silmekten : sil-eyirum

Sözün son eki kalın sesli ile biterse yazmak, yapmak, oynamak, kılmak gibi o zaman :

Yazmaktan : yaz-ayirum
Yapmaktan : yap-ayirum
Oynamaktan : oyn-ayirum

(oynamak sözünün son a ekinde birleşme olup oyna'nın a'sı ile ayirum'un a'sı bir kez söyleniyor).

İkinci çekimde ise **yorsun**, yerini **uyusun**, **eyisun**, **ayisun** gibi eklerle bırakıyor :

Gelmekten : gel-uyusun
Gitmekten : gid-eyusun
Bilmekten : bil-uyusun
Silmekten : sil-eyusun
Yapmaktan : yap-ayusun
Yazmaktan : yaz-ayusun
Oynamaktan : oyn-ayusun
Kılmaktan : kıl-ayusun

Üçüncü çekimde de değişik bir durum ortaya çıkmaktadır : **yor** ekinin yerini daha önce de söylediğim gibi **uyi, eyi, ayi** ekleri almaktadır.

Gelmekten : gel-uyi
Gitmekten : gid-eyi
Bilmekten : bil-uyi
Silmekten : sil-eyi
Yazmaktan : yaz-ayi
Yapmaktan : yap-ayi
Kılmaktan : kıl-ayi
Oynamaktan : oyn-ayi

Bu ses değişmelerinin kendi kendine bir kural durumuna girmekte olduğu, bir kural niteliği kazanma yoluna döktüğü görülmektedir.

Sözlerin çoğul durumundaki çekimlerinde de gene ayrı bir özellik vardır : **yoruz** ekinin yerine **uyiruk, eyiruk, ayiruk** ekleri geçmektedir :

Gitmekten : gid-eyiruk
Gelmekten : gel-uyiruk
Bilmekten : bil-uyiruk
Görmekten : gör-uyiruk
Yazmaktan : yaz-ayiruk
Yapmaktan : yap-ayiruk

Çoğulun ikinci çekiminde ise **nuz, nuz** eklerinin yerini **ğuz, suğuz** gibi ekler almaktadır :

Gelmekten : gel-uyisuğuz (pek seyrek olarak gel-uyisunuz)
Gitmekten : gid-eyisuğuz
Bilmekten : bil-uyisuğuz
Yapmaktan : yap-ayisuğuz
Yazmaktan : yaz-ayisuğuz
Silmekten : sil-eyisuğuz

uk eki daha çok birinci çekimin çoğulu yapılırken geniş zaman içinde geçmektedir. **Yaparız, gideriz** derken **yap-aruk, gid-eruk** biçimi kullanılıyor. Bu köklü değişimler nereden geliyor, bunu bulmak şimdilik epey güçtür. Bu soru bizi yukarıda kısaca belirttiğim gibi ağzların doğuşuna değin götürür, ağzların doğuşu ise dillerin ayrılaşma, bölünme olayları ile sıkı sıkıya ilgilidir.

Karadeniz ağzlarında öteki doğu ağzlarında olduğu gibi ilk bakışta söz köklerinde bir değişme görülüyor, değişimler daha çok köklerin aldığı ek çekimlerinde ortaya çıkıyor. Ancak bu ek değişimleri az da olsa kendi yapıları içinde birer kurala uygunluk gösterir gibidir.

Ses değişimleri yalnız sözlerin sonunda, ortasında değil başlarında da olmaktadır. Sözün başında iki türlü ses değişmesi oluyor. Ya bir ek geliyor, ya bir düşme oluyor. Sözgelisi **ısmarlamak** sözünün 'i' yer değiştirerek **sımarlamak** oluyor.

Allaha sımarladuk
Demeden vurdum yola

Ya da bir sessiz düşüyor, ondan sonra gelen sesli değişiyor : **salıncak** sözünün **ılınca** oluşu gibi.

Karadeniz ağzında başka ağzlarda görülmeyen bir özellik de ha ekinin birçok sözlerin başına gelmesi olayıdır. **Böyle, öyle, bu, o, burda, şurda, orda, şimdi** gibi sözler başlarına birer ha alarak **haböyle, haule, hau, haburda, haurda, haşindi** biçimine giriyor. Bu gibi değişimleri başka ağzlarda göremiyoruz. Bu değişimler hangi nedenlerin itimi ile oluyor onu şimdilik kestirmek oldukça güçtür. Yalnız böyle sözün başına gelen ön eklerle değişmelerin olduğu yaygın bir durumdur :

Habu yana dolayi
Yol gider mi gider mi
O çiçekli fistanun
İkimuzi ertir mi
Haburadan aşağı
Ben enemem enemem
Kuçucuksun ufağum
Sozuna güvenemem
Haburanun ekini
Ne yiridu dairesi
Yesem doyuru beni
Memeğün bi danesi
Haboyla habuyana
Gel gidelum gidelum
İkimuzda gencecek
Gel sevdaluk edelum

Bu değişimler bütün sözlerde olmuyor, yukarıda yazılı türden olanların başına geliyor. Sözlerin anlaşılmasına göre daha çok zarfların, zamirlerin başında görülüyorlar. **Ha** eki ile da ekinin birleşip **hada** biçimini aldığı da gerçektir. **Hada yalan, hada yüz, hada bacak, hada gari** gibi deyimlerin türetildiğini görüyoruz.

Ses değişmelerinin belli bir çevreye bağlı kalmadığı, her yörenin kendine göre bir ses değişimi, bir ağız tutumu olduğu konuşma biçimlerinden açıkça anlaşılmalıdır. Karadeniz yörelerinde, özellikle Doğu Karadeniz çevrelerinde ses değişimleri, ağız ayrılıkları köyler arasında bile kendini göstermektedir. Sözel geliş : e ile ö arasında görülen yer değiştirme olayı köy ağzlarında bile ortaya çıkmaktadır. Trabzonun bir bucağında **cekiç** denirken öteki bucağında **cekuç, çökiç** deniyor, **gebermek** sözü **göbermek** biçiminde söyleniyor :

Loksiya olan işler
Hep göberdi pilicler
Gız sağa heram osun
Yabtuğumuz cumbuşler

Bu türkünün üç yerinde de değişimler vardır. **Haram** sözünün ilk a'sı yerini e harfine bırakarak **heram, olsun** sözü ise osun biçimine girmektedir. Birinde e ile a değişiyor, ötekinde ise l büsbütün düşüyor. Başka bir türküde ise bu e ile ö arasındaki ses değişmesinin karşısı görülmektedir. Yukarıki türküde e yerini ö'ye verirken :

Nayliyemen nayliyemen
(sevdiçeğim sevdiçeğim)
Nayliyemem elecesun
Ezrail baş ucında
Nasi can verecesun

Öleceksin sözü **elecesun** kılığına girerek bu kez ö yerini e'ye bırakıyor. **Azrail** sözünde a değişip, e **başucunda** sözündeki ikinci u, i oluyor, **nasil** sözünün sonundaki l düşüyor ı değişerek i oluveriyor.

Öbürgün, ötmek, öte sözleri **ebirgünü, etmek, ete** biçimlerini alıyor.

Karadeniz ağzlarında görülen ses değişimleri, düşmeler bütün Türk ağzlarında da görülmektedir. Ortada genel bir gerçek vardır ki o da Türk dilinin bütün ağzlarında düşmeler başta, ortada, sonunda olmak üzere üç ayrı türde, üç ayrı yerde oluyor. Birtakım sözlerde harfler düşüyor, birtakımlarında değişiyor, birtakımlarında ise kalınla ince arasında dönüşme oluyor. Buraya değin verdiğim örneklerden açıkça anlaşılacağı üzere Karadeniz ağzlarında görülen harf düşmelerini, ses değişmelerini türkülerde görmek, bu süreklilikli dil olayını türkülerini inceleyerek kavramak kolaydır.

E seslisinin ö ile değiştiğini gösteren bir örnek daha :

Yirmağün gıyısında
Yılanun gömükleri
Geldi geçti garşına
Köpöğün enukleri

Bu türküde e harfinin o'ya döndüğünü de görüyoruz : **enikleri - enukleri...** Ayrıca **ırmak** sözü **yirmek** olmuştur. **Yılan** sözünün **ılân** biçiminde söylendiği de sık sık görülür.

Karadeniz ağzlarında değişikliğe uğramayan söz yok denecek ölçüde azdır. Değişmediğini sandığımız bir çok sözlerin konuşurken değişikliğe uğradığını görmekte gecikmeyiz, bu durum şimdilik yazıya geçirilemiyor.

Ali Ufkî, Karacaoğlan ve İstanbul

Yazan : Cahit ÖZTELLİ

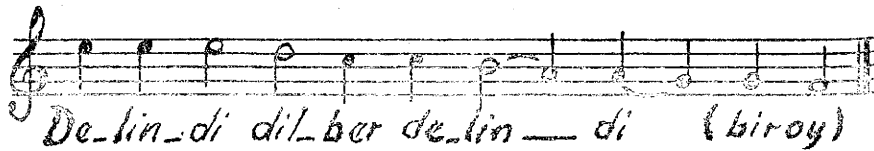
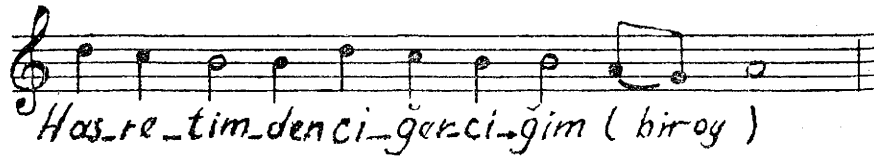
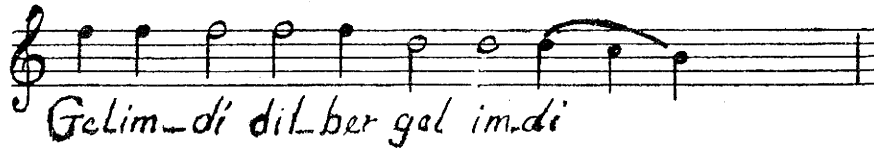
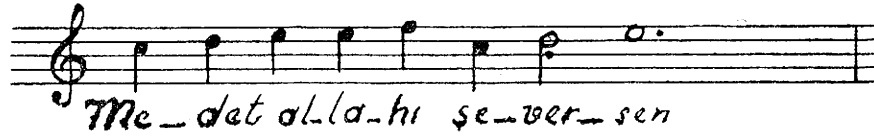
Yirmi yıldan beri büyük ozan Karacaoğlan üzerinde araştırma ve inceleme yapıyorum. 1950 yılına kadar yapılan araştırmalara epeyce yenilerini kattım. Yüz yıl önce ozanın köyüne giden ve anılarını yazan başka bir ozanın defterini buldum. Karacaoğlan'ın, Dördüncü Sultan Murad'ın Bağdat seferine katıldığını ve Genç Osman'ın bu kuşatmada Bağdat surları önünde şehitlik şerbetini içişinin ozanımız tarafından söylenen destanını buldum. Bursa'ya yaptığı gezide Bursa için söylediği türküsünü yayınladım. Daha buna benzer birçok yeni bilgi ve belgeler yanında cönklerden derlediğim otuz kadar yeni şiirini yayınladım. Elimde bulunan yüzlerce cönkte şimdiye dek bulunmayan şiirleri de var.

Elli yıldan beri yapılan araştırmalarda bu büyük ozan için karanlık kalmış yerler vardır. Bunlardan birisi Karacaoğlan'ın İstanbul'a gitmediği, büyük şehirlerde tanınmadığı, aşiret ve köy çevrelerinde tanındığı ve oralarda gezdiği, ününü bu çev-

relerde sağladığı görüş ve inancıdır. Oysa, Karacaoğlan'ın hiç te sanıldığı gibi yalnız köy ve aşiret çevrelerinde yaşamadığını, büyük şehirlere de uğradığını, gezilerini tâ Tuna boylarına kadar sürdürdüğünü gösteren şiirleri elimdeki belgeler arasındadır. Gerçekten, aşağıda vereceğimiz belgeler Karacaoğlan'ın İstanbul Pağışah sarayında bile tanındığını göstermektedir. Ayrıca elimize ozanın Batı notasıyla saptanmış iki türküsü de geçmiş bulunmaktadır. Önce, yüzlerce saz şairinin türkülerini notaya alan kişiden ve eserinden söz etmek gerekmektedir.

Lehli Albert Bobovski (doğumu 1610) Tatarlara tutsak düşmüş, Osmanlı sarayına satılmış, Ali adını alarak Müslüman olmuştur. Gençliğinde iyi bir öğrenim görmüş, Almanca, İngilizce, İtalyanca, Fransızca'yı rahatlıkla konuşacak kadar öğrenmiştir. Ayrıca beste yapacak, şarkı ve türkülerini notaya alacak kadar da müzik bilgisi almıştır. İstanbul'da da şiirler yazacak kadar iyi bir Türkçe öğrenmiştir.

BİRİNCİ TÜRKÜ

İKİNCİ TÜRKÜ

Türkçe şiirdeki takma adı (mahlâsı) Ufkî'dir. Türk çevrelerinde ALİ UFKÎ diye tanınmıştır.

Sultan İbrahim (saltanatı 1640 - 1648) ve Avcı Sultan Mehmet (saltanatı 1648 - 1687) çağlarında Ali Ufkî, bir saray okulu olan Enderun'da on sekiz yıl çalgıcılık yapmış, müzik dersi vermiş, daha sonra Divan-ı Hümâyün baş tercümanı olmuştur. Ali Ufkî, birkaç eserinden başka sarayda ve Enderunda gördüklerini oda oda genişçe yazmıştır. Bizim için en önemli ve basılmamış eseri *Mecmua-i Saz u Söz* olup 1648 tarihini taşımaktadır. Bu çok değerli yazma eser Londra'dadır. Bu eser, Türk tarihi, musikisi, edebiyatı bakımından önem taşımaktadır. Özellikle halk edebiyatı ve musikisi bakımından çok değerlidir. Ne yazık ki, bu çok değerli eser üzerinde gereği gibi duran olmamıştır. Son olarak geçen kış, aylarca inceleyip gerekli notaları aldığımız *Mecmua-i Saz u Söz* her yönüyle Millî Folklor Enstitüsünce basıma hazırlanmaktadır.

Ali Ufkî, bu eserine İstanbul'da, özellikle sarayda öğrendiği, dinlediği türkülerin notalarını ve sözlerini yazmıştır. Pek çoğu, çağdaşı saz şairlerinin türkülerini, halkın ortak malı adsız türkülerini, oyun havalarını, ayrıca kimi türkü ve oyun havalarından padişahlar önünde söylenen ve oynananları bildirmiştir. Hattâ Sultan İbrahim önünde söylenmiş ve oynanmış bir oyun havasında padişahın da adı geçmektedir.

Ali Ufkî'nin kendi türkülerinin de bastesi ve sözleri eserde yer almaktadır. Gününün ünlü âşıklarının türküleri arasında Karacaoğlan'ın iki türküsü ile yetinilmesine bakarak, ozanımızın İstanbul'da u-

zun süre kalmadığını, ancak sesini İstanbul saraylarına kadar duyurduğunu ve belki de saraya çağırıldığı düşünebiliriz.

Notası da verilen bu iki türkü Karacaoğlan'ın on yedinci yüzyıl ortalarında yaşadığını, bu çağda büyük şehirlerde de ününün yayıldığını göstermektedir. Ali Ufkî eserinden alarak vereceğimiz iki türkü daha önce araştırmacılarca bulunmamıştır. Her ikisi de tam türkü niteliğinde olup, sanat bakımından üstündür.

Eserde adları belirtilmiş yirmi beş ozanın yüze yakın türküsü yer almaktadır. Bunlardan on iki ozanın birer, dört ozanın ikişer, iki ozanın da üçer türküsü vardır. Sekiz ozanın daha yüksek sayılarda türküleridir, ki bunlar o çağda İstanbul'un daha doğrusu Yeniçeri Ocağı'nın pek ünlü âşıklarından olan Kul Mustafa, Şahinoğlu, Koroğlu, Kuloğlu, Öksüz Aşık, Kâtibi gibi ocakta sözü geçen kişilerindir. Bunlar arasında Karacaoğlan'a iki türkü ile yer verilmesi ona verilen değeri göstermektedir. Yukarıda da söylendiği gibi bu azlığa Karacaoğlan'ın İstanbul'un yerli âşıklarından olmayıp, gezici olması da etki yapmıştır.

Halk edebiyatımız bakımından son derece önem taşıyan bu iki türküyü notaları ile birlikte veriyoruz. Şurasını da belirtelim ki, notalar aslında eski yazıya uyularak sağdan sola yazılmıştır. Biz, çalıcılara kolaylık olmak için bu günkü gibi soldan sağa çevirdik. Başkaca aslındakinden değişik bir yola gitmedik. Bu ve öteki notalarda ritim bakımından tartışma yapılabılır. Çünkü, başlarında ölçüyü gösterir sayılar yoktur. Bu iş okuyucunun tenposuna bırakılmıştır.

Birinci türkünün üstünde ozan'ın adının altında "muhabbet" yazısı vardır. Bunun-